

STUDENTEN-WEEKBLAD.

Redacteuren: G. J. van den Broek, M. H. Damme Jr., J. F. Ligtenberg,

S. H. Stoffel, R. A. Verwey, J. F. C. Wrede.

Dit blad verschijnt Donderdags, behalve in de vacantiën. De abonnementsprijs is f3,50, bij vooruitbetaling f3,- per jaar.

De jaargang loopt van 1 October tot 30 September. De prijs der advertentiën is 10 cents per regel.

UITGEVER:
J. WALTMAN Jr.
DELFT.

Inzendingen die Dinsdagmiddag 12 uur niet aan het redactie-adres zijn bezorgd, kunnen niet meer in het eerstkomend nummer worden opgenomen.

Het adres voor redactie en administratie is: Binnenwatersloot 33.

Naar aanleiding van het Heine-Ensemble.

Ibsens meesterwerken blijven, over het algemeen genomen, een gesloten boek voor de meesten onder ons. Het lezen ervan eischt dan ook eene eigenaardige moeilijkheid, n.l. deze: zich geheel in te denken in het gemoedsleven van de voor ons zonderlinge Noorsche naturen. Want bijna uitsluitend Noorsche karakters zijn de dragers van Ibsens moraal. Het fijn nerveuze in hunnen aard, de macht van hunne fantasie zijn ons ten eenenmale vreemd. Daarbij komt, dat ons niet geboden worden mooie verzen in zangerige cadens of aangrijpende rhytmen, maar het geheel gekleed is in eenvoudige sobere spreektaal, maar het daardoor juist moeilijker is om meegeleefd te worden. Dit is „der ganz eigentümliche norwegische Stil, oft springend und absichtlich dunkel”. Zoo laat het zich verklaren dat op de meeste menschen het lezen van Ibsens werken niet zoo oogenblikkelijk aangrijpend werkt.

Het is hier meer dan deklamatiekunst die van den lezer geëischt wordt: de marionetten zelf moet hij zich bij 't drama kunnen denken, d. i. eene machtige fantasie, gepaard met tooneelkennis, zijn onmisbaar.

Daarom kan wel menigeen zich erop beroemen Ibsen gelezen, zonder nog den denker in hem begrepen te hebben, laat staan de draad in zijne verschillende werken te hebben kunnen volgen.

Het kan voor zoo'n Ibsenvereerder als Dr. Heine niet anders dan een genot zijn m. i. om door zijne comedianten het publiek klaar en duidelijk te maken wat de groote meester eigenlijk gewild heeft. Vooral daar hij zelf de eigenlijke ziel van 't ensemble is en dus, hoewel onmerkbaar, meer deel neemt aan de opvoering dan men oppervlakkig zou meenen. Wat toch is een orkest van virtuozen wanneer niet de meesterhand ze bindt tot één geheel? Wat beduiden brillante passages en effectvolle partijen wanneer deze niet ingelegd worden tot één machtig geheel met bezielende gedachte? En wordt na eene welgeslaagde uitvoering den dirigent alle lof en hulde toegebracht, hoewel zijne spelers de melodiën gaven, waarom zouden wij dan hier in gebreke blijven de overgrootste verdienste in te zien van een regisseur als Carl Heine, zonder wien elk acteur misschien niet in gebreke zou blijven zijn rol goed te vertolken doch Ibsen in zijn geheel tot een caricatuur zou dreigen te worden?

Het is dus hem in de eerste plaats, als brandpunt van alle kunstgenot dat zijn ensemble ons heeft weten te geven, dien wij erkentelijk zijn. En het behoeft Dr. Heine zeker niet meer verteld te worden, dat wij snakken naar zulk kunstgenot, waar wij op 't gebied van tooneel in Holland zeker niet oververwend mogen heeten. *)

Dr. Heine heeft ons weten te geven „die Schönen „Künsten, welche im Grunde darauf hin arbeiten uns das „Problem des Daseins zu lösen”.

En daarom vooral gaat een ieder zoo overvoldaan naar huis: hij heeft stof om dagen lang over te peinzen en na te denken, en kan zich daarbij langs den weg der herinnering geheel geven aan de kolossale gevoelsaandoeningen

*) Hiermee critizeer ik geenszins alles wat onze groote acteurs hun moederland hebben gegeven, maar meer de keuze van stukken, die maar al te veel overhellen naar 'tonbeduidende of banale.

die hem hebben aangegrepen en hem voor een oogenblik geheel naar eigen believen hebben kunnen maken en breken.

En wanneer ik me neerzet om nog wat te spreken over Ibsen en zijne meesterwerken, dan is het in zooverre slechts een zelfzuchtig genoeg dat, als vanzelf, uit 't verleden opdoemen de honderden stemmingen, de groote „Gemütserschütterungen”, de weemoedige en sombere oogenblikken die hij ons allen heeft doen doorleven en die ons voor een oogenblik ons zelf en de grove realiteit hebben doen vergeten.

„Gespenster was zoo eng! zoo griezelig, zoo om ermee vervolgd te worden in waken en droomen” hoort men van alle kanten.

Toch moet een ieder toegeven, en wel zonder schroom, dat Gespenster achteraf enz. en griezelig moge lijken, doch op 't oogenblik zelf een overweldigende indruk maakt.

Hier volgt de verklaring, die slechts een temperament vol genie als Schopenhauer geven kon; „Ons welgevallen in „het treurspel behoort minder tot het gevoel van het Schoone „dan wel tot dat van het Verhevene; ja het is dit gevoel „in de hoogste graad. Want, evenals wij bij 't aanschouwen „van 't Verhevene in de natuur ons vrij maken van onzen „wil die ons in beslag neemt, om ons in bloote aanschouwing „te begeven, zoo keeren wij ons bij de tragische ontkenning „zelfs af van den Wil om te Leven. In het treurspel wordt ons „n.l. de schrik zijde van het leven voorgehouden, de jammer „der menschheid, de heerschappij van het toeval en der „dwaling, het ten ondergaan van den rechtvaardige, de „triomf van den booze; dus juist dat wereldbestaan wordt „ons voor oogen gesteld dat zich geheel tegen onzen wil „kant. In deze oogenblikken voelen wij ons genoodzaakt „onzen wil van 't leven af te wenden; het is niet willens „noch beminnenswaard.

„Juist daardoor echter worden wij indachtig dat ons „alsdan nog iets anders overblijft wat wij in 't geheel niet „met zekerheid vermogen te doorgronden, doch slechts als „iets negatiefs als datgene wat niet het leven wil. „Zooals het septime accoord, het grondaccoord, de roode „kleur de groene eischt en zelfs in 't oog te weeg brengt, „zoo eischt elk treurspel een geheel andersoortig bestaan, „eene andere wereld, welke erkentenis ons slechts indirikt, „z. a. slechts hier door zülke premisse, gegeven kan worden. „Het oogenblik der tragische ontkenning geeft ons duide- „lijker dan ooit de overtuiging, dat het leven een zware „droom is waaruit wij te ontwaken hebben. In zooverre is „de werking analoog aan het dynamisch Verhevene, door- „dat het evenals dit boven den Wil en zijne belangen opheft „en ons zóó ontstemt, dat wij bij den aanblik van het „hem wederstrevende juist genoeg smaken. Wat het „tragische, in welke gestalte het ook optreden moge, de „eigenaardige prikkeling geeft is het opdoemen der erken- „tenis dat de Wereld, het Leven, geen waar genoeg „geven kan, alsmede onze aanhankelijkheid niet waard is: „daarin bestaat de geest van het tragische, dat hij voert „tot berusting.”

Dr. Heine had zeker niet kunnen voorzien, dat drie avonden nog haast te weinig zouden zijn om ons verlangen te bevredigen. Bij eene opname à priori van deze uitslip- pertjes zijner tournée naar Delft had hij bij zijne inwij- ding van het Delftsche publiek in de raadselachtige den- ken schrijftant van Ibsen, wat meer systematisch te werk kunnen gaan.

Het laat zich n.l. gemakkelijk aanwijzen dat „Gespenster” en „die Wildente” in een zeker verband tot elkaar staan n.l. met de overgangsschakel van het bekende stuk „ein Volksfeind”, welke drie stukken dan weer op hunne beurt samenhangend passen in het groote kader der z.n. „Zeitdramen” beginnend met „die Stützen der Gesellschaft” en alsnog onvoltooid. Na zich in „Peer Gynt” en „Brand” overgegeven te hebben aan eene typeerende critiek van het Noorsche volk, en na zich een scherp omljnd beeld geschapen te hebben van wat te verstaan was onder: Volk, Staat en Gemeenschap, was Ibsen genaderd tot de periode van zijne „Weltstürmer”. Hatende de bestaande toestanden welke hij bijzonder meeleeftte tijdens de Fransch-Duitsche oorlog, hatende die regeeringswijze bekend als revolutie, doch volgens hem slechts „eine Revolution im Ausserlichen, im Politischen, aber nur aus lauter Lappalien”, droomde hij van eene „Revolution des Menschengesistes”, van eene toestand waarin ’s menschen persoonlijkheid zich geheel en vrij kon ontwikkelen zonder door staat en maatschappij tegengewerkt te worden:

„Der Staat ist der Fluch des Individuums. Womit ist „Preussens Staatskraft erkauft? Mit dem Aufgehen des „Einzelnen im politischen und geographischen Begriff. Der „Kellner ist der beste Soldat. Der Staat muss fort! Bei „dieser Revolution werde ich sein. Man untergrabe der „Staatsbegriff, man stelle die Freiwilligkeit und das geistig „Verwandte als das einzig Entscheidende für eine Vereini- „gung auf, das ist der Beginn zu einer Freiheit, die etwas „wert ist!”

Deze was zijn lievelingsgedachte waarin hij zijn welbehagen had: „Einmal wird sie schon noch ohne jede „Verzerrung verwirklicht worden, denn sie hat einen „gesunden Kern in sich, das sehe ich klar.”

En dit smachten naar een nieuw rijk heeft zeker niet weinig bijgedragen tot zijne eigenaardige in mystiek gehulde Vorm.

Het reuzenwerk kon echter niet in eens ontstaan; dit zag hij zelf en begon hij bijwijze van inleiding de moderne Maatschappij aan te vallen. Hieraan tornde en sneed hij en verwijderde wat ontbonden was en geen frisch leven meer in zich droeg.

Dit is het ontstaan van zijn „Gesellschaftsdrama”. Het groote gehuichel, gekonkel, egoïsme van onze moderne samenleving, de groote wanklank, als resultante van ieders willen en doen werden aangevallen op de meest onweerstaanbare manier. Waar kristallen moraal ten grondslag had gelegen en eens gegolden had: „Gij zult uwe naasten liefhebben als uzelf,” „gij zult niet liegen,” „gij zult geen schatten der aarde verlangen,” was dit alles ontaard in een naasten-liefhebber en waarheid-liefhebber en paskwillige liefdadigheid.

Ibsen schept zichzelf prächtextemplaren van „gezelschaps-helden”, toonbeelden van gezelschapsdeugden, toegerust met alles wat onze moderne maatschappij voor edels en schoons meent te kunnen aanbieden, welke poppen hij dan met een grijns van wreedaardig welbehagen voor onze oogen gaat ontleden, hier een stuk, daar een deel, ze aldus kervend en plukkend, totdat het geheel als gruis ineen valt of als een dood gedierte uiteen knalt, om zich verspreidend de verpestende stank van het egoïsme in al zijne ontelbare vormen. Want gelijk naastenliefde zich kan uiten in onnoembare gevoelens en daden, stuk voor stuk van geener waarde doch te zamen vormend den prachtig aan kleurenrijken hemelboog, de majestueuse heirweg, die henenleidt tot het „Koninkrijk der Hemelen”, alzo kan ook egoïsme uit onnoemelijke kleinigheden spreken en onweerstaanbaar voeren tot den duistere sombere grochten van bitter zelfverwijt.

Ook het huwelijk is mede in deze niets ontziende analyse begrepen en ’t schijnt zelfs alsof Ibsen hieraan zijn meest volle attentie gewijd heeft. Het is zeker niet voor niets dat zijn „Nora” eene gansche litteratuur met zich sleepte. Het edele streven hierin aan te wijzen: hoe persoonlijkheid alles is, zelfs voor de vrouw, werd over en weer aangevallen door z. n. Christelijke beginselverklaarders, die tegenover hem de gerechtigheid wilden uithangen en met opgeheven vinger vroegen: „Wat dan met de kinderen?” Ibsen was zich echter veel te sterk bewust waarom hij Nora hare omgeving doet verlaten en zij niet meer gelooft vóór alles vrouw en moeder te moeten zijn. Ook hij doet de wedervraag: „Wat dan met de kinderen indien Nora bleef?” De oplossing laat hij onmiddellijk volgen.

Aangenomen dat Nora den volgenden dag terugkomt, aangenomen dat haar man niet alleen ruw en onedel,

maar ook losbandig en gemeen is, aangenomen dat ze beiden geen kinderen hadden dan na de verzoening, dan is hier de oplossing in den vorm van het meest aangrijpende zijner drama’s: „Gespenster.”

Wanneer ’t stuk begint heeft de vlucht reeds plaats gehad. De verzoener is geweest Pastor Manders, die met zijne alledaagsche opvattingen, de weggelooopen Helene Alving terugvoert tot haren echtgenoot en zodoende, zonder het te weten, haar die ontzettende levenstaak oplegt, waarvoor hare schouders bijkans te zwak zijn, doch die ze draagt en torscht, om der wille van haren zoon, die vroeg reeds is moeten ontvluchten aan de pestatmosfeer zijner huiselijke omgeving, doch wien de koude en hardvochtige natuur heeft overgeleverd aan het onbezonnen voortgezette huwelijk. *) Slaafsche vrees voor ’t oordeel der maatschappij om haar, angst voor: „wat de wereld er wel van zeggen zou”, de wereld, die haar wegloopen toeschreef aan haar zelve, dit alles deed haar gedwee het juk dragen dat ze had opgenomen en haar afzien van eene tweede scheiding.

Al deze bestaande, kleinzielige dogma’s, deze maffe huichelachtige levensopvattingen kwamen Helene duidelijk voor als even zoo vele doode levensbeginselen, als even zoo vele „Gespenster.” Haat koestert ze langzamerhand tegen die valsche orde van dingen, tegen die kernloosheid van de algemeen als hoog geldende principes: echt, vader, moeder, zoon enz. En niet komt ze tot bedaren want overal en altijd om haar kweekt de ervaring nieuwe voorbeelden, ten slotte zelfs nog wanneer Oswald door zijne verhouding tot Regine eene bron van nieuwe ellende zal kweeken.

Nergens anders toont Ibsen ons de rotte Gezelschapsmoraal met zooveel sombere diepten. En waar de Rede ongevoelig mocht blijven daar dwingt hij ons door de macht zijner tragiek neder te vallen en volmondig te bekennen.

Dat de schrijver goed had gezien bewees de enorme opstand, die zijn stuk onder de critiek teweeg bracht, welke zich haastte hem bemodderende en besputterende klein te krijgen, de persoon niet ontziende waar slechts een principe-strijd begonnen was. Is niet steeds aldus geweest het lot der niet gewilde waarheid, van het licht, dat in de duisternis scheen maar niet gezien wilde worden?

Ibsen, actiever dan ooit antwoordt kort en krachtig door een nieuw schouwspel het licht te schenken.

In „Volksfeind” is Doktor Thomas Stockman zijn verdediger, de verkondiger zijner eigen principes. En dat die krachtig zijn bewijst hun inhoud: de sterkste man is degene die alleen staat en zich losgemaakt heeft van de knellende banden der maatschappij!

„Ich will den noch unentwickelten Köpfen beibringen dass „das ewige Rücksichtnehmen Moral und Gerechtigkeit auf „den Kopf stellt, sodass es schlieslich abscheulich sein „wird zu leben!”

Het menschelijke bleef echter ook hier niet uit. Björnson geeft als ontkenning van zijn: „Ueber die Kraft” de doodelijk werkende twijfel als ontspannende vonk op de, door alles omvattend gelooven tot het uiterst opgevoerde, gemoederen. Zoo ook bij Ibsen. Twijfel aan eigen optreden, twijfel aan de mogelijkheid of wel iemand in staat zou zijn zich deze ideale Levensvragen op te lossen, twijfel of er wel één was die durfde leven in waarheid en vrijheid, twijfel of niet voor den „Durchschnittsmenschen”, het leven gehuld in Leugen en Waan te verkiezen ware, deden hem opnieuw critiek uitoefenen op zijn eigen ideaal van hemelbestormer. Hij gaf hem andere omstandigheden, nieuwe gezichtspunten nam hij in om aan zijn hoogste geluksdroom nieuwe eigenschappen te mogen ontdekken.

Meteen is echter zijn bezien van des werelds loop verduisterd. Pessimistische gevoelens doemen op en het onoverwinnelijke ideaal, dat Ibsen vroeger hoopvol met zich droeg en welker wondermachten hij, gelijk het goud der Rheindochters, de verovering der gansche wereld toeschreef, dit hoogste goed begint in glans te tanen:

Des menschen natuur is niet geschikt voor idealen; laag bij den grond in leugen en waan kan hij leven. En als bewijs hiervan stelt hij beide levensopvattingen scherp tegenover elkaar.

„Die Wildente” toont ons deze gesymboliseerde begrippen. Hier zijn Gregor Werle en Dokter Relling de antagonist, die elkaar dan ook als uit instinctmatig gevoelen steeds bestrijden en in den weg zitten. Beiden verkondigen hunne theoriën niet alleen, maar brengen

*) Hier geldt het: Cowards father cowards, and base things sire base. Cymb. IV 2.

ze op alle mogelijke wijze in praktijk, beiden stichten onheil met de vaste overtuiging van het goede aan te zullen brengen en hunne omgeving rust en tevredenheid te schenken.

Hun punt van treffen is de persoon van Hjalmar Ekdal, zeker niet het karakter om dergelijke strenge proefnemingen te kunnen doorstaan.

Door Relling overgehaald tot het zoeken naar een of andere uitvinding, door Gregor in een oogwenk overtuigd van de noodzakelijk bestaande „Ideale Forderung” die de mensch zou kunnen behalen, is hij moreel te zwak om den diepzinnigen grond van beide levensopvattingen goed te verstaan en volgt ze beiden op.

Gregors ziekelijk karakter, van zijne moeder overgeërfd, overal zoekend te verwezenlijken de zucht naar waarheid (de door Relling gehekelde „Rechtschaffenheitsfieber”) en de grootheid van ziel die onderlinge gebreken weet te vergeten om der wille dezer waarheid, dit karakter maakt hem tot een vloek voor 't huiselijk leven van Hjalmar die vóór alles, in elk vernieuwd leed en ongelukkig treffen van 't noodlot, zich zelf bezingt en genot maakt uit eigen zieleleed. „Deklamationsnummer” levert voor hem op al de verheffende en louterende zielestrijd die volgens Gregor het gevolg moet zijn van elkaar wederzijds begrijpen en elkaar openhartig zich geven.

Of Ibsen niet te ver is gegaan in 't krachtige schetsen van dit type? Te meer geldt deze vraag daar voor menigeen Hjalmar's aanstellerig gedoe gereede aanleiding gaf tot allerlei geginnegap en gelach, terwijl toch iedere gezwollen zin, ieder bombastisch gebaar het hunne er toe bijdroegen om Hedwigs dood in de onverbiddelijke keten van oorzaak en gevolg te doen opnemen. Zelfs de diep tragische woorden door den ouden gekken grootvader uitgesproken, bij 't zien van zijn vermoord kleinkind, de woorden, die doen merken dat ook zelfs in dat onmacht brein eene „Ahnung” ontstaan is van 't diep tragische der omgeving: „der Wald rächt sich!” gaven velen weer aanleiding hartelijk te schudden over de onhandige wijze waarop de oude man zijn sabel met zich sleepte en 't uniform droeg ter eere van Hedwigs verjaardag maar tevens voor haar dood.

Moet dit opgevat worden als een niet begrijpen, niet voelen van de machtige psychologische momenten in dit stuk of heeft Ibsen gefaald en is hij te ver gegaan?

Meer bevoegden laat ik over de tooneelspelers te criticiëren, voor zoover iedereen niet reeds min of meer de macht van hun talent heeft gevoeld. Onze wensch moge ten slotte geuit worden aan Dr. Carl Heine: dat de krans hem bij 't einde aangeboden een zwak bewijs moge zijn van onze groote dankbaarheid en hem doen besluiten moge ons over eenigen tijd opnieuw dezelfde genotvolle oogenblikken te willen verschaffen.

DELFT, 11 Maart 1901.

CH. MEYLL.

Ueber die Kraft.

Toen ik Ueber die Kraft las, vond ik het mooi, 't zien echter was me wel een teleurstelling. Zoo is 't meerderen gegaan. Toch was 't spel van 't Heine ensemble in dit stuk over het geheel wel goed en van zulk een gehalte, dat vele andere stukken zoo gespeeld, zouden hebben doen genieten.

Een afwijking van zeer goed spel echter verzwakte al in groote mate den indruk bij 't lezen verkregen, terwijl alleen de uitnemende kunstenaress Helene Riechers als Klara meer bereikte dan dien indruk te evenaren, wat voor bijna al 't overige als grens kon aangenomen worden. Deze vage aanduidingen wijzen er reeds op dat dit stuk niet uitermate geschikt was voor 't tooneel maar meer als litterair werk waarde heeft. En dit vindt schijnt me zijn oorzaak hierin dat „Ueber die Kraft” een gemoedsstrijd behandelend te veel nog niet in tooneelwerk vertaalde lyriek geeft, te duidelijk den schrijver zelf achter de personen laat zien; hierdoor kon 't als goed weergegeven, zelf doorleefde strijd bij 't lezen voldoen, maar was op 't tooneel alleen Klara door haar heerlijke stem in staat den indruk te verhoogen, een verhooging ook te verkrijgen door 't stuk zeer goed te hooren lezen.

Wanneer een kunstenaar zijn gevoelen tracht weer te geven in een of andere kunst, dan weet hij dat dit altijd een benadering zal zijn, dat hij zich altijd van een materiaal bedient, dan niet laten zal, zijn eigenaardigheden aan 't

zoo vertolkte te geven. Wil hij nabij komen aan wat hij mee te deelen heeft, dan zijn 't die eigenaardigheden waarmee hij rekening moet houden en waarvan hij juist partij moet trekken. De tooneelschrijver werkend met woord en actie van menschen zorge dat dit 't woord van levende menschen zij, dat de actie door hem slechts gedacht, niet uitgebeeld, parallel met het woord dit aanvulle. Zoo kan hij werkelijkheid door zijn visie omwerken en tot tooneelkunst maken, maar ook 't zelf doorstredene, omdat strijd actie is. Dit laatste echter behoeft een omzetting, moet uit de faze waarin 't voor lyriek geschikt is tooneelwerk worden. En dan is 't niet voldoende dat hij 't zelf gedachte splitst in de deelen die weer in 't bijzonder tot ieder der strijdige gevoelens behooren en zijn personen ieder een deel laat zeggen. Zijn personen moeten menschen worden wel door een kunstenaar gezien, maar toch gewone levende menschen van vleesch en bloed. Om zoo te zijn moeten ze niet de woorden gebruiken die de kunstenaar zelf in een lyrisch stuk zou bezigen, ze zijn menschen verschillend in temperament, met een karakter waarin wel een trek domineert maar dat toch 't samengestelde van elk menschenkarakter heeft. De schrijver moet zich denken in den (door hem geschapen) mensch en in diens taal 't door hem gedachte zeggen. En elk woord dat hij spreekt moet dienen dien bepaalden levenden mensch te karakteriseeren.

Er is een andere weg om 't zelf doorstredene ten tooneele te brengen, door n.l. de personen te laten zijn ieder een symbool van een gevoel, een macht enz. Geen levende maar gestyleerde menschen zijn dit dus, ze spreken niet der gewone menschen taal al gebruiken ze menselijke klanken, ze zijn een levend geworden gevoel, macht enz. en spreken dan ook als dat gevoel. Ze kunnen wel juister 't door den kunstenaar bedoelde benaderen, omdat ze zijn lyriek kunnen weergeven, maar staan buiten de zuivere tooneelkunst, daar toch 't materiaal van die kunst hier op andere wijze gebruikt is dan zijn eigenaardigheden aangeven. Zeker is zeer veel schoons te bereiken op deze wijze; ik herinner aan „Wenn wir Toten erwachen” en wat in de opvoering ervan door 't Heine-Ensemble, Irene (Helene Riechers), de geheel symbolisch bedoelde, te genieten gaf.

Een tusschenweg heeft de nadeelen van alle halfheden. Een figuur als levend mensch bedoeld, maar soms des schrijvers gedachten met diens woorden weergevend, doet aan de harmonie van 't geheel afbreuk, en een persoon waarin we alleen zagen de symbolisatie van een gevoel, die plotseling zijn werkelijk mensch-zijn toont, breekt de stemming, voert ons uit 's kunstenaars innig gedachtenleven in eens naar een werkelijkheid die ons niet aangaat.

„Ueber die Kraft” is 't verhaal van een gemoedsstrijd, een strijd van geloof, liefde en twijfel. Zijn er wonderen? Krijgt de mensch van God de kracht wonderen te verrichten als hij een geloovige is? En zachter klinkt het er tusschen door: kan hij 't als hij lief heeft? Want als deze twee toch, 't geloof „dat bergen verzetten kan” en de liefde „die alles overwint” dit niet kunnen, wat is dan 't Christendom met zijn geloof en zijn liefde?

Klara's gesprek met haar zuster is 't begin van 't stuk. Ze spreken van haar ziek zijn, van de wonderen die 't geloof van Sang verricht, die opgroeiden zoo natuurlijk in 't schoone mystieke land der middernachtzon. Maar niet dit is 't wat het wezen van dit gesprek uitmaakt, al is 't mooi als inleiding tot het gebeurende gemaakt. Door dit spreken ruischt de liefde heen, we voelen ons bij de liefde in haar hoogste uiting, de liefde van een die leeft door wat ze lief heeft, die in de wonderen gelooft, niet omdat ze Gods zijn, maar omdat hij, die ze lief heeft, ze verricht, en alleen kracht heeft om hem te weerstreven als hij zijn leven waagt, omdat haar liefde- (o. i. haar levens-) drang dit wil.

Zou de liefde beter voorgesteld kunnen worden dan door die vrouw, die in zes maanden al niet geslapen heeft en alleen door haar liefde nog leeft?

Pastor Sang ons al aangekondigd als geloof, en meer nog door 't spreken over hem dan door zijn wezen tot incarnatie van 't geloof gemaakt kon zulk een zuiveren indruk niet maken als Klara; ze verhouden zich als die van wie gezegd wordt, tot die wie is. In hem is ook al een kiem van 't subjectieve, van 't den auteur eigene, iets van diens strijd. We zouden hem, zij 't ook moeilijk, kunnen denken als de man die ging twijfelen, Klara nooit zonder haar liefde; hij is dus een iets minder zuiver symbool. De overige personen (behalve Hanna, de Pfarrers-wittwe, en een enkele der geestelijken, die voor de hande-

ling noodzakelijk maar in 't eigenlijke stuk figuranten zijn) beelden elementen van den gemoedsstrijd, geven den twijfel en de hoop in verschillende graden.

Zoo zijn om de vraag 't zuiverst te stellen Klara en Sang als hoogste uitingen van liefde en geloof gegeven, bedoeld als de liefde en het geloof zonder meer en gedurende 't overige deel blijven zij den achtergrond vormen. Sang, door wat hij gaf en door wat over hem gezegd wordt, Klara alleen door haar heerlijke beelding van wat liefde is; bij 't meeleven van den gemoedsstrijd geuit als de twijfel of 't geloof wonderen kan verrichten, maar waarbij inniger ook bedoeld is of liefde die kracht heeft, wordt ons denken niet afgeleid naar dagelijksch menschengeloof en menschenliefde, maar is 't altijd 't ideaal dat we voor oogen hebben.

Dit schijnt me vooral wat Klara betreft door Björnson op uitnemende wijze gegeven te zijn en al was deze inleiding door niet veel actie voor toneelspel niet bij uitstek aangewezen door Helene Riechers vooral door haar heerlijk zeggen onverbetterlijk vertolkt. De uiterst moeilijke rol van Sang zou wel beter kunnen gespeeld zijn.

En nu komt de geschiedenis van den innerlijke strijd. De kinderen hebben 't geloof van den vader verloren en we zien in hen de onmacht van die zoo gaarne willen maar niet kunnen. Dan gaat Sang naar de kerk om te bidden tot Klara slapen zal en hersteld verrijzen en 't is duidelijk dat het nu beslist zal worden. Door de onmachtswanhoop klinkt dan ineens een juichtoon van weer-op-nieuw-hopen, als de kerk gespaard is door de lawine, en dit wordt sterker en heerlijker in 't blij: Sie schläft ganz leise. En de oude vragen of 't wonder is, of er wonderen zijn komen weer, maar 't is de laatste maal dat de twijfel zal komen; „dieser Tag entscheidet über mein Leben". Maar wil 't geloof terugkomen voor goed dan moeten ook alle wapens den twijfel ontnomen worden, dan ook de logica van 't koele verstand overwonnen, dan ook 't cynisme verslagen.

De wil om te gelooven is krachtig genoeg, de geloofsdrang is, als nu maar 't wonder komt. En de strijd krijgt zijn schoonste uiting in de woorden van Bratt die „ein Mensch in groszer Bedrängniss" is. De wil tot gelooven stijgt, wordt machtiger en 't verstand en 't cynisme en de twijfel buigen zich, en 't heele gemoed is nu slechts vervuld van dat eene, de wil 't wonder te zien gebeuren, en 't is, gelouterd door den strijd, gereed om 't geloof te ontvangen. Dan klinkt de mare dat de moeder is opgestaan. Nu is de bede verhoord, nu wordt 't geweten dat geloof en liefde wonderen kunnen vervullen. Maar midden in de heerlijkste vervoering blijkt het te sterk te zijn, overwint de twijfel weer, — es was etwas ueber die Kraft.

Toen 'k dit deel las werd ik zeer getroffen door 't stuk prachtige lyriek klonk 't me of 't één solo was. Dit zelfde maakte dat 't op 't tooneel niet voldeed. Want nòch zijn de personen hier levende menschen geworden met verschillend karakter den strijd strijdend, nòch zijn ze tot zuivere symbolen gemaakt als Clara en Sang waren. Ze zijn geworden dragers van de gedachte van den auteur ieder een deel ervan overnemend. En wat gezegd wordt zijn grootendeels uitingen van één karakter alleen verschillend in kracht, in graad van twijfel. Nu zijn toneelspelers levende menschen ieder met een eigen opvatting en deze ieder een stuk gevend van den strijd die inderdaad één geheel is, moeten allen wel onvoldaan laten. 't Maakt zoo 't effect of een solo verdeeld werd in stukken en elk deel door een ander gespeeld werd. Eerst zijn 't Elias en Rahel (ja zelfs in Sang komt de schrijver te voorschijn), dan is 't Kroier en eindelijk Bratt die denzelfden strijd maar in verdere ontwikkeling geven, en zoo de eenheid, de gang in die ontwikkeling verbreken.

Dat zij meer symbolisch bedoeld zijn maakt bovendien dat overal waar zij als levende menschen met gewoon menschenlijke verhoudingen optreden, zij ineens zonderling te voorschijn komen. De belangstelling in hen bestaat alleen in betrekking tot den innerlijken strijd, omdat zij niet anders dan dragers van des schrijvers onvertaalde gedachte zijn. Maar komen ze wat anders vertellen dan krijgen we een gevoel van geheele onverschilligheid te dien opzichte. Mocht 't realisme bij de geestelijken-samenkomst nog uit het stuk voortvloeien, sterker blijkt het b.v. in 't verschil der gewaarwordingen die de uitroepen: „Er lebt" na de lawine en „Sie schläft..." wekken.

Bij die eerste een geuite blijdschap over Sang's redding nadat al 't wonder der kerkredding gezegd was, verwonderen we ons in eens. Die blijdschap omdat „er lebt" (en dit zal niet symbolisch bedoeld zijn) doet ons vreemd aan, omdat

we in Elias nooit zoozeer 't kind van Sang dan wel een twijfelende zagen; de blijdschap bij 't „sie schläft" echter is zoo veel gewoner omdat het hier 't wonder geldt. Zoo deed alle realistisch spel waar 't niet 't wonder gold onaangenaam aan, en was in dit symbolische 't geschreeuw van Elias en Rahel hinderlijk en was ook de rauwheid van Bratt's stem (hoe uitstekend overigens Bratt ook was) een reden waarom dit onder 't te verwachte effect bleef.

GEV.

Een sprookje.

„Het sprookje onzer kinderjaren is tot werkelijkheid geworden. Welk een overweldigende indruk van „gouden pracht en praal! de Koningin en Prins „Hendrik, gezeten in de gouden koets; schitterend „verlicht door electrisch licht."

„... En wat was 't mooist? Heel Amsterdam moet „daarop antwoorden: De gouden koets, waardoor het „sprookje onzer kinderjaren werkelijkheid werd."

„De Nieuwe Courant", Vrijdag 8 Maart 1901.
Tweede blad, blad. 3, kolom 1 en 2.

Ja, het was een sprookje, maar een droevig-droevig sprookje, zooals nog nooit gehoord werd door een enkel kind, zooals nog nooit een vader of een moeder dorst vertellen aan hun dochterke of zoontje.

'n Koningin reed rond in feëenriek-verlichte gouden-koets, 'n schitterend-diadeem blonk op haar hoofd; een prins, haar man, met wien zij onlangs huwde, aan haar zij, bëi stralend van geluk, het volk minzaam lachend groetend.

Ter eere van die bëi, dat licht, dat goud, die pracht en praal, was volk zat van drank, trok-schreeuwend-zwabberend door versierde stad en zong:

„Bokkie, bokkie, bokkie, bokkie, bokkie mè,
„Leve Hertog, Hertog, Hertog, Hertog Hein," of:

„Dat vrije-volk zijn wij" en juichte, schijnbaar blij.

't Was blind van al die drank, van al die weeld', van al die pracht!

Toen ging het volk slapen en 's-morgens vroeg mocht het weer zweeten en weer zwoegen in slaafsch gedoe voor schamel-stukje-brood, en was weer vrij om te gaan sterven van den honger, of verkleumen van de kou, — zooals een ieder dat het liefste wou. —

En als het eenmaal vroeg om beter leven, om meerder loon of brood, dan werd gezegd: „er is geen geld aanwezig om te lenigen je nood, wij willen wel maar kunnen niet." En als dan, niet tevree, 't-ondankbre-volk eischen ging met klem en kracht, dan liet men door diezelfde mannen, die eens begeleiden mochten de feëenriek-verlichte-gouden-koets, dan liet men door die mannen schieten op dat volk, dat tuig, dat vragen dorst om leven en om brood, en sloot „in naam der koningin" hen, die het krachtigst vroegen, in een vunze-donkre cel, voor vele maanden lang.

Wie hoorde ooit van vader of van moeder, een sprookje droef als dit — ?

J. M.

Vreeselijk voorval te Delft of je begrijpt het of je begrijpt het niet.

Ploerterij kamer.

Personen:

- 1e student, intellectueel socialistische corpsartistieke rige verdomdknappevent (zit in de kamer).
- 2e student, studentachtige goedwillende hoortertoobijhalfen-halfmeedoende elkwattoegevendeaardigekerel (komt binnen).
- 3e persoon, zwijgende jonge man met een heel klein hoedje op (zit achteraf).

(Zie vervolg Bijvoegsel.)

BIJVOEGSEL

behoorende tot het STUDENTEN-WEEKBLAD
van DONDERDAG 14 MAART 1901.

Dag Hendrik, hoe staat het leven?
Best kerel, ga zitten. Is het niet te warm hier?
Nee, nee, lekker lekker.
Wil je ook soms rooken?
Nou daar zeg je iets, asjeblijft. Heb je ook vuur?
Wacht ik zal eens kijken, asjeblijft.
Ben je al naar het Heine-Ensemble geweest?
Ja naar Gespenster. Verdomd mooi hè?
Verdomd mooi.
Die juffrouw er in speelde vervloekt goed vond je niet?
Vervloekt goed.
Wat ik zeggen wil
Nou zeg 't maar.
Heb je leuk geroeid van middag?
Ja beestachtig goed ging 't.
Kans om wat te winnen?
Persé vent.
Die Piet, die bij jullie in de boot zat, is dat nogal een leuke kerel?
Och je moet 'm kennen.
O. Maar zal je ook iets gebruiken?
Wat heb je?
Punch, limonade, bier.
Geef maar een biertje.
Asjeblijft.
Dank je.
Proost kerel.
A propos hoe vond je dat stukje in 't weekblad?
Och kijk eens hij heeft feitelijk gelijk.
Ja maar gelijk en gelijk zijn twee.
Nou ja maar
Ik vind toch dat 't corps, zijn deuren niet te wijd moet open zetten.
Daar heb jij weer gelijk aan, maar je moet me toch toegeven, je doet hier verdomd veel ontwikkeling en menschenkennis op en dat mag niet van geld afhangen.
Nou vijftien pop geef je toch uit.
Je begrijpt me verkeerd, 't is niet die vijftien pop, maar 't principe.
Nou ja principe, principe maar
Ik vind een jonge man, die hier aankomt, kan in het corps toch alles vinden wat hij verlangt, op intellectueel en artistiek gebied en dat mag niet van geld afhangen.
Ja maar
Wil ik je nog een inschenken?
Graag. Goed bier, van de „P”?
Van de „P”.
Ja kijk eens, je kan wel gelijk hebben, maar je moet het niet overdrijven. Doe je tegenwoordig nog aan de sociaal-democratie?
Je richting kerel, ik voel er verdomd veel voor, jij niet?
Ik ben er nog niet zoo erg goed van op de hoogte.
Welk boek zou je mij aanraden om eens mee te beginnen?
Marx. „Das Kapital.”
Is 't op den kroeg?
Zal wel, weet 't verdomd niet.
Mag ik me nog een inschenken?
Ga je gang.
Wat fuift die Pieterse weer beestachtig.
Ja dat moet hij hebben anders kan hij niet werken wordt er gezegd.
Het moet anders een verdomd knappe kerel zijn, altijd fuifen en toch glad door zijn examen.
Heb je Willemsen nog gekend? Dat was ook zoo'n type, die kwam altijd stombezopen op het examen en zwijnde er toch altijd door. Kras hè?
Van typen gesproken, die Jansen, dat is ook een gekke vent, die moet eens 's morgens. na een kroegjool, bij een prof op visite zijn geweest, en toch van dien tijd af de grootste vrindjes met hem.
Nog al litterair ontwikkeld, is niet?
Hij heeft tenminste verdomd veel gelezen en ook wel een goed oordeel.
Hij moet wel eens in het Twee Maandelijksch ingestuurd hebben, is niet?
En correspondeert met Van Eden, en je begrijpt daar komen dan Kloos en Van Deyssel. Dat lijkt me toch wel leuk zoo.
Ben je verleden week nog op de kroegjool geweest?

Verdomd leuk zoo iets vindt je niet, ten minste
Allemachtig veel lol gehad. Jan was weer eenig, dat smoel waarmée hij de kluit zat te belazeren en dat origineele idee om uit zijn hoed te drinken. Een verdomd leuke vent is dat toch. Jij komt veel meer op de kroeg als in je eerste jaar.

Och kijk eens vent, ik zie de boel nu meer van een artistieken kant. Die dronke lui in dat licht, begrijp je en dan zoo'n woeste cortège, door alles heen en overal zoo'n rosse drank atmosfeer, snap je en dat leven, dat jonge Leven zoo

Wat zie jij zulke dingen toch verdomd leuk. Waarom schrijf je er nooit eens over.

In de volgende almanak misschien.

Dat lijkt me toch bliksems lollig zoo iets te kennen.

Och kerel, een kwestie van voelen. Je moet natuurlijk voor zoo iets ontvankelijk zijn.

Ja da's waar.

Stilte.

Moet er niet gauw een nieuw bestuur komen voor

Ja kerel er moet gewerkt worden. Als wij de mannetjes hebben dan zal je eens wat zien, verdomme. Er moet nieuw bloed in ons corps komen.

Ja nieuw bloed.

Willen wij eens opstappen, 't begint hier een beetje te stinken.

Een potje keuën op de kroeg.

Goed. (Af.)

Zwijgende persoon is van zijn stoel gezeuld. Het kleine hoedje op de neus.

Dokter Thomée constateert, overleden door chronisch gebrek aan menschen.

Materialisme en Godsdienst.

Rede van Mevr. CORNELIE HUYGENS.

Mevr. Corn. Huygens begint haar spijt uit te drukken dat Dr. Groenewegen niet aan de uitnodiging om de vergadering bij te wonen gevolg heeft gegeven. Niet om elkaar te overtuigen zou een debat gewenscht zijn geweest, maar om elkaar te naderen, elkaars overtuiging te leeren eerbiedigen.

Toch achtte zij zich verplicht haar rede te houden om de allerzonderlingste en van allen wetenschappelijken grond ontbloote voorstellingen die Dr. G. van 't materialisme gegeven heeft te weerleggen en zelve een nieuw en beter beeld ervan te geven.

Spr. herinnerde aan Voltaire's woord: „Niets is moeilijker dan te eerbiedigen wat men niet begrijpt en te begrijpen wat men niet eerbiedigt”. Maar 't materialisme leert meer dan eenige andere leer die eerbiediging, omdat het ander opvattingen als natuurverschijnselen beschouwt.

Dr. G. schetste 't materialisme (en hier citeerde de spr. het volgende uit een verslag van een plaatselijk blad door Dr. G. als uitmuntend genoemd)

„Wij zeggen: de mensch is zich bewust dat hij is een zich zelf gelijkblijvend geestelijk I k.

Neen! zeggen de materialisten, niets dan stof en product van stofwerking.

Maar dan volgt daaruit: dat ons persoonlijk besef niets is dan een miserabele waan. Wij zijn dan niets dan stof, dat door zekere atoomsbehoeften een poosje leeft en in elkaar valt. Neiging en begeerte op stoffelijk gebied zijn dan noodiger dan op geestelijk terrein, honger en dorst naar spijs of drank gewichtiger dan dorst naar waarheid en honger naar gerechtigheid. Wij behoeven dan geen deugden te verbreiden. Waartoe dient dan nog goedheid? Waartoe gerechtigheid? Zij zijn in haar wezen niets dan termen. De toevallige producten tengevolge van zekere hersenbeweging ontstaan. Er zullen andere geslachten opstaan. Weg dus met deugd. Waarom geen logen of haat? Plicht is hereditaire belasting van hersen-atomen. 't Is alles illusie. Er is geen geestelijke drijfkracht die den mensch richt. De mensch is een stuk stof; natuurproduct met blind werkende krachten en natuurwetten leggen geen

plichten op. Het geweten als tegenzijde van ons plichtsbef! Och, kom! 'n Dwaas die zich ter wille van zijn geweten moeilijk maakt. Goed of kwaad is toch immers maar iets subjectiefs en niets wezenlijks en een wijs mensch laat zich niets berooven.

Recht, onwezenlijk ding, alleen bestaande omdat wij krachtens zekere belasting in onze hersenkast zulks voelen.

De maatschappij is dan te vergelijken bij een bosch met dikke en dunne stammen. Waarom de een zoo vet en de ander zoo mager is, doet er niet toe. 't Is zoo. Niets dan toeval, spel van blinde krachten. Alle besef van toerekenbaarheid is hinderlijke erfenis. Een mensch is niets anders dan het product eener stoffelijke structuur in verband met de omstandigheden. De schurken zijn eigenlijk braaf, de slechte menschen goede! Het doel van ons bestaan is dan de grootste gekheid. De blinde, doellooze natuurkrachten brachten in hare werking toevallig dat wezen voort."

Dat Dr. G. een zoo verminkt beeld van 't materialisme zou gegeven hebben tegen beter weten in, alleen om zijn eigen licht feller te doen stralen, is natuurlijk onaannemelijk. Bovendien zou 't een taktiek zijn die zich tegen zichzelf keerde. Maar waarom stelde hij dan niet tegenover zijn eigen levensbeschouwing een andere ernstige levensbeschouwing, zooals werkelijk duizenden die bezitten, maar een parodie die, al mogen er enkelen zijn die er in gelooven toch niet als meer dan geesteskrankheid beschouwd mag worden en zeker hemelsbreed verschilt met de meeningen zooals zij door de grootmeesters van 't materialisme vertegenwoordigd worden. Hij heeft willen geven in een wetenschappelijke voordracht de synthese van de evolutionaire en materialistische theorie. Waarom ging hij dan 't historisch materialisme voorbij dat tegenwoordig een zijner machtigste elementen vormt? Hij gaf geen dan zijn eigen levensbeschouwing en is blijkbaar een vreemdeling op materialistisch denkgebied; anders zou hij niet met stilzwijgen voorbij gegaan zijn denkers als: Spinoza, Goethe, Darwin, Huxley. Van Häckel, den Spinozist bij uitnemendheid, gaf hij een beeld, dat dezen denker zeker met verbazing vervuld zou hebben.

Spr. zal trachten een beeld te geven der evolutionaire levensbeschouwing; maar niet de methode van Dr. G. zal ze volgen, die de meening van tegenstanders geeselde met uitdrukkingen als: „verfoeilijk cynisme”, „denkmisdaad”, „verfoeilijke onwaarheid”. Immers 't diepste wezen van 't materialisme is piëteit voor alle geestelijke en maatschappelijke verschijnselen. Alles is actie en reactie, elk verschijnsel brengt een tegen-verschijnsel te weeg, elk begrip draagt zijn negatie in zich. Daardoor ontstaan de groote golven in de ontwikkelingsgeschiedenis van 't denken waar te nemen.

Bovendien vertegenwoordigt 't materialisme een denkevolutie op zich zelf. De drie grootmachten toch, kerk, staat en school bevorderen de theologische levensrichting. Bijna elke materialist (tenminste de oudere onder hen) is opgevoed in den christelijken godsdienst, en bij hen die hiermee niet voldaan waren heeft een ernstige worsteling plaats. Ze moeten een grooten strijd doormaken en dit laat te diepe indrukken na om niet te doen krijgen 't gevoel van piëteit voor elk ander denken en begrijpen, piëteit voor elk hopen, zoeken en verlangen.

Als 't Godsbegrip wijkt voor de glorievolle zonnetelingen van 't pantheïsme, dan wordt de ikheid naar den achtergrond gedrongen en kan 't heelal in oneindige liefde en deernis worden omvat. Daarna is 't of de ikheid weer herboren tot ons komt.

In 't zoeken naar de waarheid, niet in haar bezit, ligt de waarde der menschen. Zooals Lessing dat uitdrukte in zijn bekend woord: als een God in de rechterhand de waarheid hield en in de linker den drang naar waarheid, dan zou mijn keus de linkerhand zijn, omdat de absolute waarheid alleen Gods is.

Spr. zal eerst de theorie van 't materialisme behandelen en daarna de levensleer. Dr. G. brengt volkomen terecht het bestaan der stofleer terug tot vijf eeuwen voor de jaartelling, terwijl wat vroeger hierover gezegd is, verloren is gegaan. De eerste atomisten in Griekenland Demokrites en verder Aristoteles en Empedocles hebben den weg bereid tot het monisme of eenheidsbegrip. Wundt noemt zelfs Aristoteles den vader van Darwin. Echter stond Aristoteles te sterk onder invloed van 't Boedhistisch monisme om 't evolutionair standpunt te benaderen.

Empedocles bouwde een theorie op, waarin hij sprak over liefde en haat bij de elementen; zij waren niet dood maar hadden al primitief leven in zich. Hij was dus 2500

jaar geleden een wegbereider voor 't natuurwetenschappelijk monisme. 't Monisme dat aanneemt een absoluut één zijn van alle verschijnselen van geest en stof en deze beide zijn gelijk aan de natuur.

Bruno zeide dat er een geest in alle dingen was, een deel van de goddelijke geest in alle stof; ook deze is dus een voorlooper van 't monisme, dat bij Spinoza zijn hoogste uiting vond. Spinoza benaderde op speculatieve gronden de waarheid van de bezielheid van de stof. Volgens dezen (door alle monistische denkers als hun filosofischen achtergrond aangenomen wijsgeer) is de natuur een in en door zich openbarende kracht.

Stof en geest de verschijnselwereld samenstellend zijn slechts twee attributen van een zelfde, de wereldsubstantz.

De modi of bestaanswijzen zijn stoffelijk als ze zijn ruimte vullend, geestelijk als ze zijn denkverschijnsel of de idee. God is gelijk de natuur, is gelijk de substantz. God is dus geen transcendentale macht, maar een immanente kracht bezielend den ganschen kosmos.

't Fundamenteele verschil van monist en dualist is gelegen in 't verschil van immanente en transcendentale godheid.

't Begrip van immanente godheid is eigenaardig aan de Arische, dat van een transcendente aan de semietische rassen.

Dit Pantheïsme dus door speculatie benaderd, door Goethe aangehangen, heeft in de natuurwetenschap een bevestiging gevonden. En Spinoza zou als hij nu leefde nieuwe gedachten-perspectieven openen door voort te bouwen op zijn leer, en vinden wat toen zonder de natuurwetenschap nog niet te voorzien was. Men is echter gebonden aan de onvolkomen mededeeling door woorden; vandaar dat als men zich niet van de traditioneele beteekenis kan losmaken, men zich van 'tware wezen van een levensopvatting geen denkbeeld kan maken en ook verwarring ontstaan kan. Zoo zegt Spencer in zijn „First Principles” dat stof en geest woorden zijn, woorden die 't onkenbare aanduiden, en overal stuit hij op 't onkenbare, zoodat hij wel de filosoof van 't onkenbare wordt genoemd. En ook Häckel zeide in 1892 dat men zijn opvatting steeds met het woord „materialisme” trachtte af te maken. Maar wat beteekent dat woord? De opvatting der eenheid van geest en stof kan immers even goed spiritualisme genoemd worden. En ook dit is maar een benaderingswoord, dat niets verklaart.

Dr. G. dan heeft een fantazie over 't materialisme gehouden en eenige volzinnen geciteerd uit Voigt Moleschott en Büchner. Nu zijn deze altijd 't aanbeeld voor de theologen geweest en zullen 't nog jaren blijven, telkenmale als een theoloog 't materialisme wenscht te weerleggen. Ze verloochenen doen de monisten niet, al nemen ze van hen ook niet alles aan, maar ze verklaren hen als een reactie op het uiterste spiritualisme van Fichte, Berkeley en ook eenigszins op Hegel. Deze die alles als geest verklaarden, noemden, ons heele bestaan een droom. En hoewel deze opvatting als elke bestaansrecht heeft kon een reactie niet uitblijven. Büchner's Kracht en Stof heeft 't vooral bij theologen te verduren. Indien deze echter in plaats van 't woord kracht 't woord geest had gebruikt (beide toch benaderingswoorden) zeker zouden de aanvallen op hem minder heftig zijn geweest. Reactie deed zich in de wereld van 't denken herhaaldelijk voor. Zoo ook Kant, die door zijn hoofdwerk de Kritik der reinen Vernunft zeer terecht reageerde op Holbach, Hume en dergelijke zeer dogmatische materialisten.

Wie zich bewust is van 't evolutionaire karakter van 't heelal omvat de gansche som van 't denken.

De dualistisch aangelegde zoekt krachtens zijn individueelen aanleg en gemoedsbehoeften 't eeuwig onkenbare buiten 't heelal. De monist daarentegen in de natuur zelve. Darwin heeft door zijn werken dit alles in een beter licht gesteld. Zijn evolutie-theorie is de samenvatting van alle monistisch streven en denken. Dit is door Dr. G. genegeerd. Wel noemde hij Darwin maar gaf slechts een parodie van diens leer. Hij sprak van celletjes die door 't tot elkaar komen der stof ontstonden, die leven wekten waarbij de sterkste 't van de zwakste won; zoo is door een reeks „toevallige” omstandigheden de mensch gevormd. Naar alle waarschijnlijkheid verwerkt Dr. G. de evolutie-theorie want hij citeerde uit 't werk van Räncke: Die Welt als That, een werk waaruit blijkt dat ook onder de natuurvorschers dualisten zijn.

Dr. G. heeft gezocht in de richting waarin hij hoopte te vinden. Allard Pierson zei: men heeft niet het gevoel van zijn theorie, maar de theorie van zijn gevoel. Zoo is

Dr. G. daarom misschien een tegenstander van 't materialisme. Maar dat hij bij 't bestrijden ervan de evolutie-theorie niet besproken heeft, is zonderling. Deze handelwijze is te vergelijken met die van een tegenstander van den godsdienst die door 't bestrijden van de oud-christelijke opvatting van hemel en hel den godsdienst denkt afgemaakt te hebben.

Darwin heeft 't geestelijke niet genegeerd. Evenals door teeltkeus de organische variëteiten op hooger trap gebracht worden, zoo stijgen ook de geestelijke variëteiten en komt ook 't geestelijke tot verdere volmaking.

In 't licht van Darwin's leer krijgt alles een diepere beteekenis; een rondfladderend insect dat zijn rol vervult bij de bestuiving der bloemen, een vlucht trekvogels, waar we ook al 't zedelijk gevoel waarnemen, zich uitend in de bescherming der jongen. Alleen bij de hoogst ontwikkelde werveldieren komt verstand voor, geweten en plichtsgevoel; bij lagere organismen is dit slechts als kiem aanwezig.

De eerste oorsprong van 't godsdienstig gevoel komt al voor bij de laagst ontwikkelde volkeren als animisme en fetishisme. Slechts vier volksstammen bezitten geen godsdienst en dit is een teken dat ze tot ondergang gedoemd zijn. Darwin noemt den godsdienst een factor van ontwikkeling. Alle vormen van religieus gevoel zijn natuurverschijnselen dus niet transcendent maar immanent. Spencer zegt: godsdienst is eerbied voor 't mysterie van 't zijn, en deze eerbied wordt door de evolutieleer gekweekt; dus 't is onjuist te beweren dat de materialisten 't godsdienstig gevoel wegcijferen.

De natuurwetenschap kent een wet van 't behoud van stof en een wet van 't behoud van arbeidsvermogen. Deze worden samengevat in de substantiewet.

Er zijn twee hoofdstroomingen in de natuurwetenschap, de kinetische en de psychotische. Volgens de eerste zijn de atomen onbeziel, zij trillen onder invloed van een oerkracht. Volgens de laatste zijn ze beziel, hebben ze een wil en gewaarwordingen, ze zijn niet in een ledige ruimte maar in een ijlere substan. Strijd is dan de oorzaak van alle physische processen. 't Raadsel wordt ook hier verplaatst. Voor alle natuurvorschers blijft open 't hoofd-raadsel aangaande 't wezen van den aether. De nieuwste onderzoekingen op 't gebied van de electriciteit hebben aange-toond dat de oude leer omtrent ondeelbaarheid der atomen niet doorgaat, maar dat van atomen partikeltjes afgenomen kunnen worden die aan alle elementen dezelfde eigenschappen vertoonen, zoodat men dan misschien de protyl of moederstof kan samenstellen. Ook dit is weer een benadering die weer een raadsel over laat.

Spr. wil 't theoretisch gedeelte sluiten met een woord van Häckel: We moeten toegeven dat we 't wezen der substanz niet kennen, wat 't Ding an sich is weten we niet. Maar weten we of het bestaat? Wij voor ons zeggen dat een ziel in alles leeft; de wereld is nog niet verklaard, maar we weten dat we kunnen neerknielen voor de heilige drieëenheid van 't goede, 't schoone en 't ware.

Spr. wil nu de levensleer behandelen uit de verschillende theorieën voortvloeiende.

Een christelijk geloovige, geloovende aan een willende en besturende almacht, buiten de natuur, zoekt in alles een zich in gemeenschap stellen met die almacht, dus harmonie vrede berusting. Geleidelijk verbeteren wil hij den toestand van wat hij noemt de „lagere standen”. Deze opvatting culmineert in 't: „Vader Uw wil niet mijn wil geschiede...”

De materialist ziet 't schoone in 't zich ontwikkelende 't veranderende, zijn willen is levenswillen. Dit hooge willen brengt de materialist er toe soms lijnrecht in te gaan tegen alles wat de cultuur eerbiedigt. Want dat willen beschouwt hij als uitwerksel van de natuurkrachten. Hij weet dat revolutionaire geesten zijn geweest de pioniers van de voortschrijdende beschaving. Hij weet dat er altijd een strijd moet zijn, die wel hooger van karakter kan worden maar toch blijft een worsteling van naar waarheid zoekenden. In de evolutionaire levensbeschouwing ligt opgesloten dat de historische ontwikkeling van de menschheid (enkele duizenden jaren) niet meer dan een seconde is tegenover de ontwikkeling van het heelal. Familie- en stamverbanden, de maatschappelijke oercellen, vertegenwoordige slechts de laagste barbaarsheid in vergelijking met wat komen zal. Onze toestanden van heden gelijken afgronden van de meest brute zelfzucht tegenover zijn visie van de toekomst.

Hij voelt steeds in zich de immanente kracht die hem drijft. Hij ziet in groote mannen, die in deernis reageerden op leed en jammer, natuurverschijnselen.

Dr. G. zegt dat 't materialisme onbewust staat onder den invloed van 't christendom. Geen materialist echter loochent den invloed van eenige zedelijke leer, niet die Confucius, niet die van Boeddha, niet die van Jezus. Dit ware 't zelfde als een geologisch tijdperk weg te cijferen, we zijn de resultaten van 6000 jaar historische ontwikkeling. De mat. loochenen den invloed van den godsdienst te minder omdat 't godsdienstig en zedelijk gevoel getuigenis is van 't voorkomen van de immanente evolutiekracht.

Dit is 't ontologisch bewijs voor de eenheid van al wat is.

Dr. G. sprak van 't natuurwetenschappelijk materialisme, maar 't historische noemde hij niet, al vermeldde hij den naam van Marx.

De natuurwetenschappelijke materialisten trachten om der wetenschap wille in de natuur door te dringen, maar de historisch materialisten brengen de aldus verkregen kennis in praktijk. Deze materialisten doen wat bijna 19 eeuwen geleden Jezus deed, zij drijven de wisselaars uit den tempel, zij ontmaskeren de priesters, om eindelijk een geestelijk hooger menschenbestaan te bereiken.

God is wat voor materialisten 't ideaal is. Dit ideaal is liefde tot al wat leeft.

Daarom gaat de materialist naar buiten, 't leven in, gaat waar men hem noodig heeft, en zet daar zijn leer in daden om, die den christelijk geloovige wel met afschuw vervullen. Want een eigenaardigheid is dat voor dezen de wil Gods veelal samenvalt met den wil van den hooger stand.

't Historisch materialisme predikt opstand, geen gewelds- maar een geestelijke opstand tegen 't recht van den sterkste. En nu zal een christen zeggen dat ook hij dat doet, dat immers van den kansel 't recht van den sterkste gegeeseld wordt. Maar deze wijze heeft 't materialisme als onvoldoende verworpen, de aanhangers van deze opvatting werken niet op 't gemoed der wisselaars, maar zij werken op de menschelijke fierheid der slachtoffers. Op 't gemoed van den sterke te werken is als 't preeken tegen den bergstroom, is aan een lawine te smeeken. Niet zoo, maar door een kracht er tegen te laten groeien kan de macht van den sterkste gebroken worden en die kracht is die van de bewust wordende arbeiders.

Er zijn onder de zoo met den toestand tevreden die broeikassen bezitten en daarin zeldzame gewassen kweken, en alle moeite wordt gedaan om die planten in leven te houden. Maar als een materialist hem vroeg: Beschouwt gij die orchideeën als kinderen Gods? dan zou dit godslasterlijk genoemd worden. En toch tweederde der menschenkinderen, die de Christus ook kinderen Gods genoemd heeft worden in deze maatschappij gelaten zonder licht, zonder geestelijk leven. Want eigenaardig voor deze maatschappij is de verwaarloozing van 't kind. En als er al gezorgd wordt, dan is wat materieel voedsel, driemaal warm eten in de week genoeg. En als ze dan wat lompen aan 't lijf hebben, dan is voldoende gezorgd voor de kindertjes. En ze gaan voort hun bloemen te koesteren.

Maar de materialisten met hun cynische leer, de aanhangers der „redeloze stof,” „redeloze celmechanismen,” beschouwen 't kind als den drager der toekomst, als 't hoogste. Zij vinden 't zelfs minder pijnlijk 't lichaam dan den geest te zien hongeren, en al waren alle kinderen goed materieel verzorgd, dan zou hun opvatting toch leeren ook 't geestelijke op uitmuntende wijze te verzorgen.

Een uitvloeisel van 't recht van den sterkste is ook de prostitutie. De prostituees hongeren niet, zijn materieel wel verzorgd maar zedelijk zijn ze vermoord. Men volge 't bestaan van 't kind der volksbuurten; men zie de zedeloosheid op jeugdige leeftijd, men denke aan hun leven als ze in de fabrieken zijn, als ze fabrieksvleesch zijn geworden. En om te weten of hun zielen vermoord zijn, kijke men in gevangenissen en huizen van ontucht.

19 eeuwen Christelijke prediking hebben dit resultaat gehad. De materialist gelooft niet aan de uitwerking ervan.

Voor den materialist is een kind onnoemelijk heilig omdat hij daar nieuwe kiemen ziet, omdat door 't kind alle cultuur enz. aan volgende geslachten overgebracht wordt. En daarom wil hij 't kind geven wat des kinds is. De natuur wil ongelijkheid, maar de materialist wil ten minste dat de in 't kind aanwezige kiemen tot ontwikkeling kunnen komen, dat niet een deel van te voren al veroordeeld is tot 't doen verstikken van 't hoogste.

De materialist, die zoo voelt en denkt, ziet met verbazing, dat christelijk-geloovigen, nobele menschen, die zich godsdienstigen noemen, het recht en de macht van den Mammon erkennen en blijven eerbiedigen. Of liever,

niet met verwondering, nog minder met verontwaardiging, want, krachtens zijn monisme, weet hij dat die ideeën er noodzakelijk moeten zijn. Daarom voert hij nooit een strijd tegen personen, maar tegen versleten maatschappelijke instellingen, die hij weet dat bestemd zijn te vallen.

De eerste historisch materialisten, die zoo voelden en leefden, werden aan den lijve gestraft, zij werden gevangen gezet en verbannen, en, al geschiedt dit nu na 30-jaren niet meer, toch worden zij tot broodsgebrek veroordeeld, als zij arm zijn, gebannen uit de kringen van de geloovigen, als ze misschien niet arm zijn. Met ontzettende moeilijkheden heeft een materialist, die, krachtens zijn leer dus revolutionair is, te kampen. Men denke zich den arbeider die, nadat zijn zware dagtaak van 10, 12, soms 14 uren is afgelopen, zich wil wijden aan zijn studie en zijn strijd, die niet in een kalm en ruim studeervertrek, maar in een klein, bedompt vertrèkje moet zitten werken, met voortdurend geraas om hem heen — dan ziet men het gewicht van den intellectueelen strijd voor den arbeider, die eerst na zijn strijd om het bestaan komt. Aldus leeft hij 2 etmalen in één dag, aldus gaat hij voorwaarts; en vele bezwijken, maar hunne plaatsen worden aangevuld door anderen, en hun moed stijgt, naarmate zij meer offeren op het altaar der algemeene menschenliefde. De materialist strijdt nooit voor zich zelve, want hij is overtuigd, dat pas zijne kindskinderen zullen plukken de vruchten van zijn arbeid.

Hij voelt, dat hij één is met alles wat strijdt tegen de verdrukking — en als in het ééne land het recht van den sterkste triomfeert, dan zal in het andere land droog brood gegeten worden, om de lijdenden te helpen.

Wij zijn, zegt spreekster, materialisten in dubbelen zin — én krachtens onze natuur — én krachtens onze historische conceptie — als wij dit weten, dan is het een misverstand te meenen, dat wij met geringschatting onze tegenstanders — de niet revolutionairen — zouden beschouwen; want zij weten, dat deze, krachtens hunne natuur zich aan de zijde der sterkeren scharen. Meer dan eenige andere leer leidt het materialisme tot: alles begrijpen is alles vergeven. De mensch is in de eerste plaats gevoels-daarna verstandsmensch; zoo heeft bijvoorbeeld het gevoel voor onsterfelijkheid meegewerkt tot de vorming van het transcendent godsbegrip. De materialist weet, dat dat gevoel de oorspronkelijke grond is, waaruit 's menschen daden voort-spruiten, en dat gevoel weet hij te eerbiedigen. Spreekster besluit dan ook met dit credo:

Wij gelooven, dat elk ernstig willend mensch, die handelt naar zijne waarachtige convictie altijd meewerkt in de richting van het schoone, het ware en het goede. Daarom kunnen wij instellingen bestrijden, maar wij houden in eere het voorgeslacht, dat leefde en werkte onder die instellingen, in piëteit tegenover de historische ontwikkeling. Alle grondig inzien beteekent eerbied — daarom ook zal men steeds meer het kind eerbiedigen als hoogste getuigenis van de natuur.

v. d. B en S.

Aan J. F. L. naar aanleiding van zijn artikel over „Ons Studenten-Tooneel”.

J. F. L., vergeet eerstens dat het grootste deel der in Delft studeerenden geen „jonge mannen” maar „jonge mijnheeren” zijn. Dat wil zeggen, dat zij niet opgroeien zullen tot mannen maar tot de heeren van onze samenleving. In hun studentenwereld leeren zij al wat daarbuiten „optreden”, „carrière maken”, „mensenkennis”, „handige kerel”, „uiterst beleefd en correct mensch”, wordt genoemd. Ook bij onze zogenaamde „jonge mannen” zit de vrees er al in voor de teentjes waarop getrapt kan worden, de heeren die moeten worden ontzien en is de tong beter ontwikkeld dan de vuist.

Tweedens, dat deze zelfde jonge mannen, volstrekt niets behoeven te voelen voor een goed tooneelstuk; begrijpen velen niet beter een „lollig moppie”, dan een geestig blijspel, om met drama's hen nog niet eens te willen verschrikken?

Gij zult zeggen, dit weet ik, en daarom alleen bij elkaar gezocht die „jonge mannen”, die zooals gij zegt „zich gezamenlijk willen toeleggen op het beoefenen der tooneel-speelkunst”, op de manier door u aangegeven.

Gesteld, gij vindt er, dan zullen het toch niet velen zijn,

en gelooft gij, dat die het ooit tot een uitvoering zouden kunnen brengen.

Hiertoe behoort geld, en hoe komt gij daaraan?

Het is toch dwaas te veronderstellen, dat waar enkelen kunnen meespelen, men een publiek kan krijgen, dat minstens f5 de persoon moet betalen voor een uitvoering, die toch zeker vooreerst niet het beste zal zijn wat op dit gebied te zien is. Of dacht ge het voor minder te kunnen doen? Van het bestuur hoorde ik, dat hun persoonlijk deze uitvoering nog wel f100 gekost had.

Bezuinig dan door het bal enz. af te schaffen, zult gij zeggen. Maar ik weet dat dit bal voor velen nog het eenige trekmiddel is om ze lid te doen worden van een Studenten-Tooneel, schaf het af en een deel van de leden gaat weg. Gij geeft hier niet om, want gij hebt hen niet noodig voor uwe uitvoering; de kas zal er anders over denken.

Gij wilt Apollo als voorbeeld nemen, dit is toch ook een vereeniging die op kunstgebied iets uitwerkt! Maar er is een groot verschil, iedereen uit gegoeden stand, krijgt in zijn jonge jaren muziekles, onderricht in tooneelspele geen enkele. Aan een Apollo uitvoering kunnen zeer velen meedoen, aan een tooneelstuk weinigen.

Als gij werkelijk veel voelt voor de tooneelspeelkunst, richt dan of een gezelschap op van studenten, die tooneelwerken lezen en bespreken of zoek „jonge mannen en vrouwen”, niet speciaal studeerenden, bij elkaar, die zich aan het tooneel willen wijden en trek er mee rond, dat ieder er van genieten kan.

Maar gij kunt niet hopen van een Studenten-Tooneel iets te maken, zolang terwille van het geld, het noodig is, ieder wat wils te geven.

Het huidige Tooneel wil ik niet verdedigen met dezen aanval tegen u, maar er op afgeven wil ik ook niet.

Evenmin als ik mij zal ergeren aan de tal van liefhebberij tooneeltjes in ons land, netzomin zal ik mij bekommeren om een gezelschap, dat Studenten-Tooneel heet, omdat ik nu ook toevallig pol. stud., op mijn kaartje mag drukken.

F. A. B.

Antwoord aan F. A. B.

De groote fout van de redeneering van F. A. B. schuilt hier, dat hij 't doet voorkomen alsof we hier noodzakelijk een studententoneel met een opvoering moeten hebben. De bedoeling van mijn stuk was, aan te geven aan welke eischen dit zou moeten voldoen, indien het wezenlijk bestaansgrond zou hebben (hieronder in de eerste plaats het openstellen voor alle leden van de gelegenheid er iets aan te hebben). Wanneer blijkt, dat er hier geen behoefte aan een goed tooneel bestaat, dan is het beter, dat er hier maar heelemaal geen studententoneel is, dan dat er op een dergelijke wijs misbruik van wordt gemaakt. Ook ik heb (zie mijn vorig stuk) niets tegen het houden van liefhebberij comedietjes, alleen ontzeg ik een groepje menschen, die daaraan willen doen, het recht, dit te doen op kosten van een tot iets beters opgerichte vereeniging, ook het recht zich te presenteren als Delftsche Studenten-tooneel. Het moge toch waar zijn, dat lang niet alle leden daarvan doordrongen zijn, niettemin blijft de eenige bestaansgrond voor een Studentencorps: een band te zijn van naar leven en ontwikkeling strevende jonge mannen, die voelen slechts door samenwerking de gelegenheden te kunnen scheppen, die in die behoefte naar leven en ontwikkeling kunnen voorzien. Een vereeniging, die (zooals tooneel de laatste jaren) dit niet doet, heeft dus haar bestaansgrond in een Studentencorps verloren.

Wanneer inderdaad die behoefte in een voldoende mate gevoeld wordt, om het bestaan van een studententoneel te wettigen, zal ook het finantiële gedeelte geen bezwaar opleveren. Trouwens waar steeds bestuursleden gevonden worden, die f100 per persoon over hebben voor het mogelijk maken van een tooneeluitvoering, geloof ik niet, dat er eenige finantiële moeilijkheid kan zijn. Wanneer tooneel tot zijn werkelijke bestemming werd teruggebracht, geloof ik niet, dat een geheele uitvoering veel meer zou behoeven te kosten dan f100, een som die toch zeker gemakkelijk genoeg bij elkaar te brengen zal zijn.

J. F. L.

(Zie vervolg Tweede Bijvoegsel.)

TWEEDE BIJVOEGSEL

behoorende tot het STUDENTEN-WEEKBLAD

van DONDERDAG 14 MAART 1901.

Aan BARR (firma BARR en LATERS)
Dassenkoopman, Den Haag.

Weledel. Heer.

Het speet mij ten zeerste uit uw jongste schrijven te moeten vernemen, dat mij vooralsnog de gewenschte verklaringen omtrent het zedendrama „Lobano” zullen onthouden worden; ik zal er mij dus wel in moeten schikken en geduldig wachten, hopende dat mijn wachten mettertijd beloond zal worden.

Tevens wilde ik u den raad geven, uwe dassen en verdere heerenartikelen, bij verkoop in te pakken in papieren bedrukt met fragmenten uit bovenbedoeld zedendrama, aldus voor uwe zaak eene uitstekende reclame vormende.

Hopende dat u mijn raad niet in den wind zult slaan, teeken ik mij, steeds geduldig wachtende, na beleefde groeten;

met verschuldigde gevoelens,

Uw dw. dn.,
J. F. C. WREDE.

Aan den Heer TH. v. D. W.

In het laatste nummer van het Studenten-Weekblad lees ik een stukje van uwe hand met het opschrift: „Een handschoen, aan de volgers van Rerum Novarum toegeworpen”.

Uit hetgeen volgt merk ik, dat u polemiek wilt voeren over een artikel in de Katholiek, en, heb ik u wel begrepen, dan is dit het tot nu toe nog niet geheel compleete: „Wetenschappelijk Socialisme van Karl Marx” door J. D. J. Aengenent.

In de 1e plaats wilde ik u even opmerken, dat ik het opschrift in geenen deele gepast vindt. Wilt u over een bepaald artikel debatteeren, dan werpt u den handschoen toe, aan hen, die het eens zijn met dit artikel, maar dien toe te werpen aan alle volgers van Rerum Novarum, onverschillig of ze het eens zijn met het door u bedoelde geschrevene ja of neen is ongemotiveerd, en laadt m.i. den schijn op zich van een overmoedig geringschatten van allen, van uwen kant.

Den handschoen aannemen, doe ik niet. Ik wil niet opkomen voor door andere menschen neergeschreven ideeën, maar wel wilde ik aangaande die artikelen met u van gedachten wisselen. Daaruit zal dan genoegzaam blijken in hoeverre ik het met den schrijver eens ben.

Echter verzoek ik u eenig uitstel. Zooals u weet staan de examens voor de deur, en daar het schrijven mij nu te veel tijd van het weinige, dat mij nog rest, zou nemen, wilde ik daarmee beginnen aan het begin van den nieuwen cursus. Hopende dat u hierin zult toestemmen verblijf ik

Hoogachtend,
J. J. C. WILLEKENS.

Berichten en mededeelingen.

ANTI-MILITAIRISTISCHE PROPAGANDA-VEREENIGING.

Huishoudelijke Vergadering op 15 Maart, 's avonds te 8 uur, Stations-Koffiehuis KRUIF.

Aan de orde:

Statuten enz.
Verkiezing bestuur.

SNJEUNTOJOUNSELSKIP „FRISIA”.

Gearkomste op de seistiende fen Moart ten huize fen Gjal't Leffert, Laaiwenhoeckesingel seis. Anfang krekt halfwei njoggenen.

Foarsitter,
WIJZE.

S. D. P. C.

De 5e (gewone) Openbare Vergadering zal plaats hebben op Woensdag 20 Maart.

Spreker: DR. H. GORTER.

Onderwerp: Het historisch materialisme en de veelgesmade idee (MARX en de moderne psychologie).

6e (laatste) Openbare Vergadering: Woensdag 24 April.
Spreker: MR. M. MENDELS.

Correspondentie.

J. W. en A. A. B. Te weinig belangrijk om opgenomen te worden.

Lord Metjoen en Jan Glacé. Uw stukken waren te laat. Volgend nummer.

ADVERTENTIEN.

Een degelijk Heer zag gaarne zijn **KAMER** met **SLAAPKAMER** met 1 APRIL verhuurd aan een netten HEER, voor den prijs van f 23,— per maand.
Adres Bureau van dit Blad. (521)

Gelegenheid tot dineeren

voor minstens 6 Heeren.

Adres VAN LEEUWENHOEKSINGEL 10.

S. BRUIGOM.

Bloemenmagazijn en Kweekkerij.

HOUTTUINEN.

Telefoon intercommunaal No. 6.

Bouquetten, Kranzen, Versieringen,

LOSSE BLOEMEN en GROEN, enz.

M. J. DRABBE,

Confiseur. (firma opgericht 1806) Patissier.

OUDE DELFT 111.

STIPRIAANTJES.

Gomballen. Jujubes. Emser-Pastillen.

Stollwercksche Borstbonbons.

Pâte de Guimauve. Pâte Pectorale Balsamique.

DIËS NATALIS.

Met het oog op de a. s. FEESTEN wordt de bijzondere aandacht gevestigd van H.H. Studenten die aan den Optocht deelnemen

op de rijke sorteering Costumes

van den Costumier J. KALF, firma Wed. DAVIDSON, Amsterdamsche Veerkade 41, DEN HAAG. Nadere inlichtingen worden gaarne verstrekt door H. J. TE MELJ, Markt 40 alhier, eenig Agent voor Delft en Omstreken.

DICTATEN.

De ondergeteekende beveelt zich beleeft aan tot het
overschrijven van **DICTATEN.**

Koornmarkt 25.

J. VAN WEELE.

Voorhanden bij J. WALTMAN Jr.:
KAUTSKY,
Bernstein en het Sociaal-Demokratisch Program.
(Vertaald door J. F. ANKERSMIT.)
Prijs *f* 1,25.

Assurantie Maatschappij tegen Brandschade
„**DE NEDERLANDEN**”, van 1845.
Kapitaal. *f* 4,000,000,00.
Betaalde Brandschaden ruim „ 20,000,000,00.

Verzekeringen op Inboedels van H.H. Studenten
worden tegen vaste en billijke premie zonder
nabetalingen gesloten door bemiddeling van
den Heer W. WALTMAN.
Kantoor: Technische Boekhandel.
BINNENWATERSLOOT 33.

Verschenen bij J. WALTMAN Jr.:
PRACTISCHE OEFENINGEN
IN NATUURKUNDE
voor a. s. Technologen,
door
DR. M. DE HAAS.
Afl. I. - *f* 1,25.

SHAKESPEARE.

Complete werken van WILLIAM SHAKESPEARE.

Vertaald door Dr. L. A. J. BURGERSDIJK.

Geïllustreerd, 2 deelen.

In linnen banden *f* 7,50, in half leeren banden *f* 8,50.

Voorhanden bij J. WALTMAN Jr.

L'Etudiant Socialiste.

Organe international des Etudiants et Anciens
Etudiants Socialistes.

(Paraissant le 1er et 15me de chaque mois.)

Abonnement d'un an fl. 1.50.

Administration et Rédaction: 38, RUE DE TREVES,
BRUXELLES.

DE POLYTECHNISCHE SCHOOL.
ALBUM van lichtdrukplaten
van gebouwen en zalen in linnen portefeuille
f 2.50.

J. WALTMAN Jr.

Verschenen bij den Uitgever
J. WALTMAN Jr.

Vraagstukken over Theoretische Mechanica,
opgegeven bij het Examen C aan de P. S. sedert 1883,
met antwoorden van J. A. BONNERMAN.
Prijs *f* 0,50.

Eerste gedeelte der Veiligheidsvoorschriften voor
Elektrische Sterkstrooinstallaties.
Prijs *f* 0,50.

BOEKDRUKKERIJ J. WALTMAN JR.

BINNENWATERSLOOT 33.

BEVEELT ZICH AAN VOOR HET LEVEREN VAN
VISITEKAARTJES, INVITATIEKAARTEN, PROGRAMMA'S,
BALBOEKJES, MENU'S, CONVOCATIEBILJETTEN,
DIPLOMA'S, KWITANTIEN, REGLEMENTEN, STATUTEN,
ENZ. ENZ.